

Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική Μάμμαρι

Διδάσκουσα : Μαρία Φιλοκύπρου

Εαρινό εξάμηνο : 2015-2016

Φοιτητές : Χριστίνα Ανδρέου, Λευτέρης Καιμακλιώτης, Στέφανος Κυπριανού, Άννινος Νικολάου

Θεματική

Στα πλαίσια της ιστορικής περιόδου 1900-1950, σε αρκετά χωριά της Κύπρου ξεκίνησαν, εκτός από τις κατοικίες αγροτικού τύπου, να εμφανίζονται και κατοικίες αστικού τύπου. Πιο συγκεκριμένα στο χωριό το οποίο επιλέξαμε να ασχοληθούμε, στο χωριό Μάμμαρι τα δείγματα των κατοικιών αυτών είναι αρκετά. Λόγο της μικρής απόστασης που απέχει το χωριό από το αστικό κέντρο (Λευκωσία) έγινε πιο εύκολο για τους κατοίκους να έχουν αστικά αρχιτεκτονικά ερεθίσματα.

Αυτή η χρωσθέτηση του χωριού διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση χωρικά του χωριού αλλά και στην αρχιτεκτονική του, καθώς είναι γνωστό ότι η παραδοσιακή αρχιτεκτονική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα ερεθίσματα και τα βιώματα των κατοίκων, των δημιουργών τους. Επιπρόσθετα αρκετοί κάτοικοι εργάζονταν στην Λευκωσία, και ίσως αυτός να ήταν ακόμα ένας λόγος που ξεκίνησαν να εμφανίζονται αντίγραφα αστικών αρχιτεκτονικών στοιχείων από την πόλη στο χωριό.

Στα πλαίσια της έρευνας μας, κύριος μας στόχος είναι ο διαχωρισμός των κατοικιών αγροτικού και αστικού ρυθμού, μέσα από την μορφολογία των κατόψεων και των όψεων. Μέσα από αυτό θέλουμε να δούμε αν η αντιγραφή αστικών προτύπων έγινε πιστά, ή αν στην εφαρμογή τους στο χωριό άλλαξε, και πήρε ένα ενδιάμεσο χαρακτήρα. Η διαδικασία αυτή θα εξεταστεί μέσα από τέσσερα κριτήρια.

1. Την απόσταση των κατοικιών από τους δημόσιους χώρους του χωριού(πλατείες, πλατώματα)
2. Την απόσταση που έχουν οι κατοικίες από τον δρόμο, και την σχέση τους με αυτόν
3. Την μορφολογία του ηλιακού σε κάθε κατοικία, και την έκταση που καταλαμβάνει στην συνολική κάτοψη, καθώς και τον τρόπο διάταξης των χώρων σε σχέση με αυτόν.
4. Τα περιθυρώματα και τα διακοσμητικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται για τις προσόψεις και τις όψεις των κατοικιών.

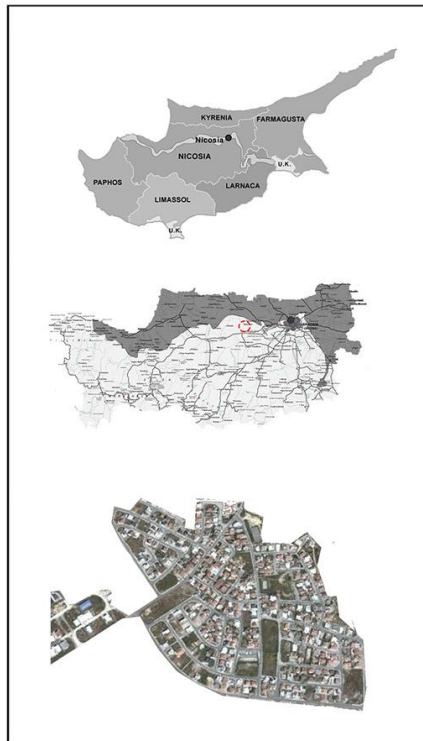

Εισαγωγή, Ιστορική Αναφορά , Γενικές πληροφορίες

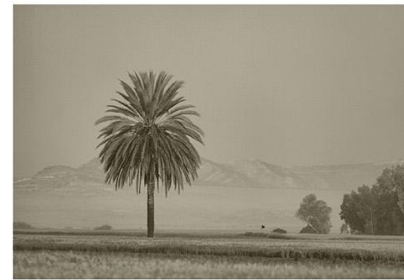
Το χωριό Μάμμαρι οφείλει το όνομα του στο επώνυμο της οικογένειας των ευγενών, που το κατείχαν κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας. Το χωριό απλώνεται μέχρι τον Πενταδάκτυλο. Βρίσκεται δυτικά της Λευκωσίας μέσα στη νεκρή ζώνη και στο πάνω τμήμα της κοιλάδας του ποταμού Οβγού κατά μήκος του οποίου είχαν αναπτυχθεί αρκετοί αρχαίοι οικισμοί. Το μεγαλύτερο μέρος της διοικητικής του έκτασης είναι κατεχόμενο. Σε ένα μεγάλο κοίλωμα βρίσκεται ο οικισμός με τα πλινθόκτιστα σπίτια με τις καμάρες και τα χαρακτηριστικά στοιχεία του κυπριακού αγροτόσπιτου. Οι κάτοικοι του Μάμμαρι έσπερναν τους αγρούς τους καθημερινά και η γη τους έδινε τους καρπούς της.

Το Μάμμαρι ήταν γνωστό για την πουρόπετρα του. Δυτικά του χωριού, λειτουργούσαν λατομεία γνωστά ως «σπηλιές» ή «ελληνόσπηλιοι», με σημαντικό βάθος και τετράγωνη δομή. Πολλά σπίτια της Λευκωσίας, εκκλησίες και καμπαναριά κτίστηκαν με την «πέτρα» του Μάμμαρι και του Γερόλακκου. Το λατομείο Βούναρος έβγαζε πέτρα από το 1920 μέχρι το 1970. Σήμερα πουρόχωμα βγαίνει μόνο από ένα λατομείο, στην τοποθεσία Παλλουρόκαμπος.

Τοποθεσία

Αγροτικές ασχολίες κατοίκων

Γύρω στο 1920 η πλειοψηφία των κατοίκων ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Καλλιεργούσαν σιτάρι, κριθάρι, κηπευτικά και βέβαια, αγκινάρες. Η μαύρη αγκινάρα ήταν ένα από τα κυριότερα προϊόντα που είναι γνωστό το χωριό. Η γεωργία, βέβαια, απέμεινε δεύτερο κυρίως επάγγελμα για κάποιους ή απασχόληση για τους συνταξιούχους. Είναι γεγονός ότι όλο και περισσότεροι ασχολούνται με τη γεωργία έστω ερασιτεχνικά.

Το λατομείο της κοινότητας υπήρξε διαχρονικά μια σημαντική πηγή οικονομικής στήριξης των κατοίκων. Από το λατομείο αυτό, το Μάμμαρι είναι γνωστό για την «πουρόπετρα» του. Στα δυτικά του χωριού λειτουργούσαν λατομεία γνωστά ως «Σπηλιές» ή «Ελληνόσπηλιοι», με σημαντικό βάθος και τετράγωνη δομή. Πολλά σπίτια της Λευκωσίας, εκκλησίες και καμπαναριά κτίστηκαν με την «πέτρα» του Μάμμαρι και του Γερόλακκου. Η πέτρα αυτή χρησιμοποιήθηκε επίσης και για την κατασκευή των καμαρών που βρίσκονται στην αρχή του «κάτω» χωριού. Ακόμη, η μισή εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και το καμπαναριό του, είναι κτισμένα με μαμμαριτική «πουρόπετρα».

Απόσπασμα από το βιβλίο "Μαμμари, το λουλούδι της Μεσσαορίας" στο οποίο περιγράφεται ένα σπίτι του 1930, μέσα από αφηγήσεις κατοίκων.

A

Πουρόπετρα
Μαμμαρίτικη

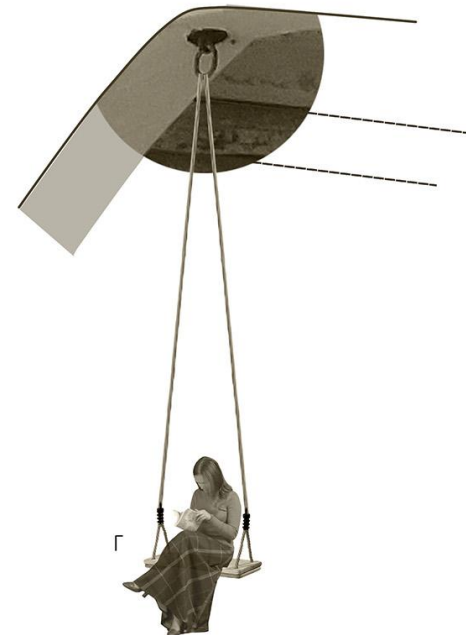
B

Δ

E

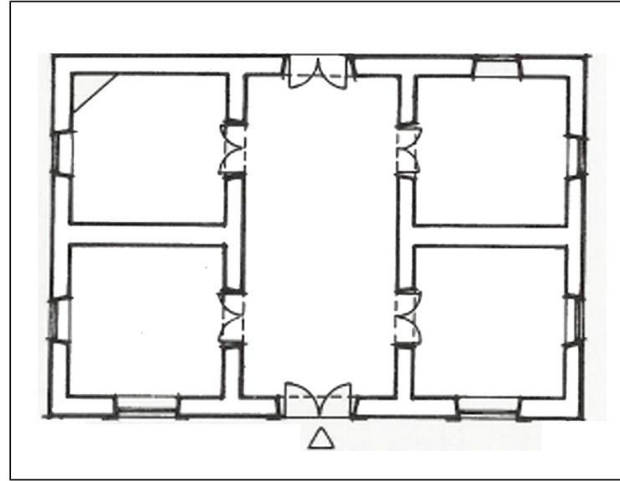
Γ

Η είσοδος του σπιτιού γινόταν μέσω μιας μεγάλης *ξύλινης καμαρόπορτας με ρομανίσι*. **(Α)** Σαν έμπαινες μέσα υπήρχε ο ηλιακός (ανοικτός μεγάλος στενόμακρος). Αριστερά ήταν το δίχωρο (πολύ μεγάλος συνηθώς τετράγωνος χώρος) με μεγάλη καμάρα στη μέση που είναι *κτισμένη με πουρόπετρα φυσικού κίτρινου χρώματος*. **(Β)** Στο κέντρο της καμάρας είναι κρεμασμένο το «*γριτζέλλι*». **(Γ)** Ήταν ένας γάντζος. Τον χρησιμοποιούσαν τις σήκωσες και κρέμαζαν σούσες για τη διασκέδαση της οικογένειας. Σ' αυτό το χώρο ήταν τα κρεβάτια τους, και η τραπεζαρία τους. *Από τον ηλιακό ήταν η σκάλα που οδηγούσε στο κνώϊ*. **(Δ)** Κατεβαίνοντας στην αυλή (μάντρα), έβλεπες τα πρόβατα και τα γίδια. **(Ε)** Στη μάντρα υπήρχε το κελάρι (έβαζαν τα διάφορα τρόφιμα και κρασιά, καθώς και τα γεωργικά εργαλεία). Είχαν στάβλο με δεμένα βόδια και το γάιδαρο, κι ένα χαμηλό ανοικτό χώρο, που σ' αυτό άναβαν τη φωτιά (νισκιά), που έφτιαχναν το γάλα κι έβραζαν νερό για το πλύσιμο και το λούσιμο. Επίσης σ' ένα ηλιακό στην αυλή έβαζαν τα πρόβατα για άρμεγμα. Πίσω από την αυλή υπήρχε το αχυρώνάρι, τόπος αποθήκευσης σανού για τα ζώα, και τρία ανώια που έβαζαν τη σοδειά τους (σιτάρι, κριθάρι). Τελείως πίσω ήταν η αυλή (σομάντρα), που πετούσαν τα κοπριά των ζώων.

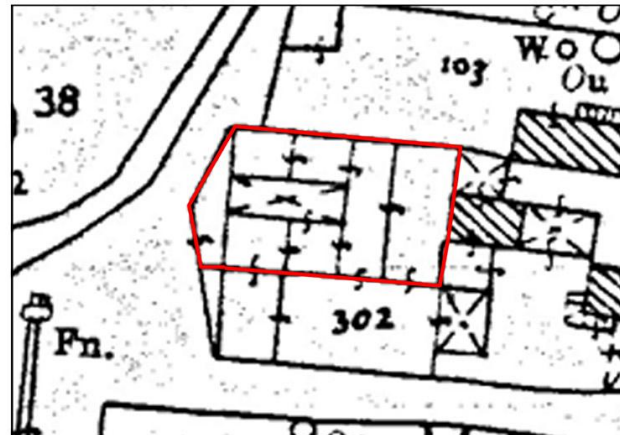
Παραδοσική Αστική Αρχιτεκτονική

Η αστική κατοικία θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι η εξέλιξη της αγροτικής κατοικίας, δηλαδή η αρχιτεκτονική που δανείζεται στοιχεία από τα κτίρια της πόλης. Κύριο χαρακτηριστικό των κατοικιών αυτών είναι η χωροθέτηση ολόκληρης της οικίας πάνω στο οδικό σύνορο. Σε αυτή την περίπτωση η κατοικία αποκτά δύο όψεις, μια προς τον δρόμο και μια προς την αυλή. Επιπρόσθετα οι κατοικίες αστικού ρυθμού έχουν συμμετρική όψη και έντονη διάκοσμο γύρω από τα ανοίγματα.

- 1. Δίχωρο** Δίχωρο θα μπορούσαμε να ορίσουμε τον μεγάλο ενιαίο χώρο της κατοικίας, ο οποίος χωρίζεται από μια πελεκητή καμάρα. Τα παλαιότερα χρόνια εκεί υπήρχε το γρικέλι (μεταλλικός γάντζος) όπου κρεμούσαν τις σούσες.
- 2. Είσοδος** Οι εισοδοί των κατοικιών αστικού τύπου είναι πιο περίτεχνες, με πετρώματα τα οποία έχουν ιδιαίτερο διάκοσμο, πιο περίτεχνο και έντονο, που παραπέμπει σε εκείνα της Λευκωσίας.
- 3. Ηλιακός** Ο ηλιακός είναι κατά κύρια λόγο μακρόστενος και τα δωμάτια κατατάσσονται εκατέρωθεν του. Μέσα στον χώρο του ηλιακού υπάρχει καμάρα με έντονη διακόσμηση, συνήθως από γυψοκονίαμα.
- 4. Εσωτερική αυλή** Η υλικότητα στο πάτωμα είναι συνήθως έγχρωμα μωσαϊκά πλακίδια για δάπεδα και όχι χώμα. Το πέτρωμα αυτό υποδηλώνει ανώτερο κοινωνικό στρώμα.
- 5. Ανώι** Είναι κύριος χώρος σε μια αστική κατοικία και αυτό συμβαίνει γιατί το κόστος του είναι αυξημένο. Λόγω του κόστους δεν υπάρχει και τόσο στις αγροτικές κατοικίες. Το στατικό κομμάτι είναι πιο δύσκολο και το ανώι κοστίζει περισσότερο.
- 6. Βοηθητικοί χώροι** Είναι χώροι οι οποίοι προσφέρονται για βοηθητικές χρήσεις, αποθηκευτικούς χώρους κ.α. Συνήθως η πρόσβαση στους χώρους αυτούς γίνεται εξωτερικά της κατοικίας. Είναι μεγαλύτεροι από αυτούς της αγροτικής κατοικίας.

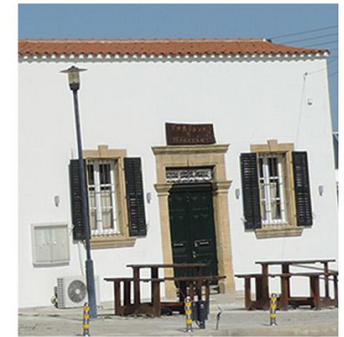

Παράδειγμα παραδοσιακής κυπριακής κατοικίας αστικού ρυθμού

Χαρακτηριστικό κτίσμα παραδοσιακής κυπριακής κατοικίας αστικού ρυθμού στο Μάμμαρι

Όψεις από κατοικίες του χωριού

Παραδοσιακή Αγροτική Αρχιτεκτονική

Στην Κερύνεια και στον Πενταδάκτυλος υπάρχει πολλαπλή έκφραση ελεύθερων χώρων στις κατοικίες αγροτικού τύπου, λόγω των αρκετά έντονων κοινωνικών και οικονομικών διαφορών των κατοίκων. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο ελεύθερος χώρος των οικιών είναι περιορισμένος, με περικλειστές αυλές με υψηλές μάντρες (περιτειχίσματα). Κύριο χαρακτηριστικό είναι η κεντρική αυλή η οποία παρέχει ελεύθερο χώρο. Συνήθως η είσοδος δεν έχει άμεση πρόσβαση από το δρόμο, αλλά η αυλή, η οποία περιβάλλεται από μαντρότοιχο και η είσοδος γίνεται μέσω ξεπορτίου. Επιπρόσθετα μέσα από την αυλή γίνεται και είσοδος στους επιμέρους χώρους της κατοικίας. Επιπρόσθετα στις κατοικίες αστικού ρυθμού το μακρυνάρι είχε συγκεκριμένο τρόπο οργάνωσης. Το πιο απλό κέλυφος του κυπριακού σπιτιού που για να καλυφθεί με τα διαθέσιμα δοκάρια γίνεται στενό και μακρύ. Πιο συνήθης τύπος είναι το πλατυμέτωπο μακρυνάρι.

1.Θύρα Κύριο υλικό είναι τα σανίδια για τα θυρώματα της πρόσψης και τα παράθυρα, χωρίς κάποια συγκεκριμένη διακόσμηση

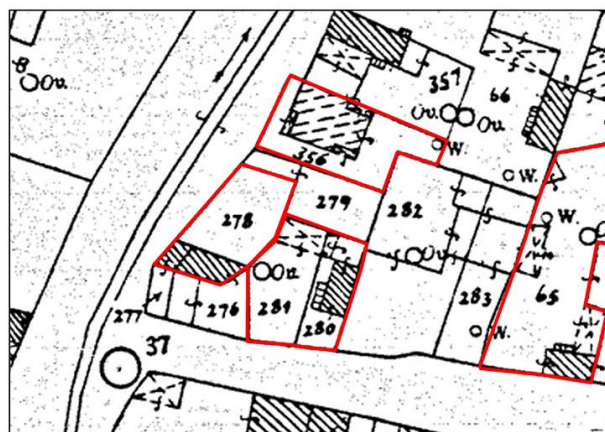
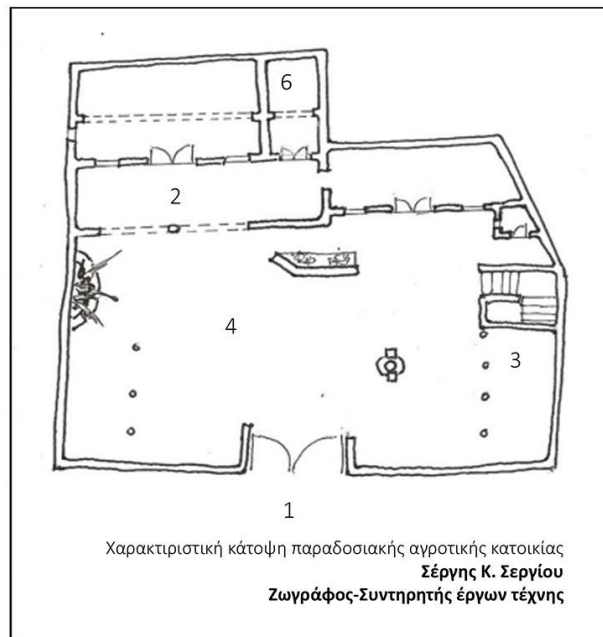
2.Ηλιακός Είναι κύριο χαρακτηριστικό της αγροτικής κατοικίας. Συνήθως υπάρχει και μια καμάρα με πελεκητή πέτρα στο εσωτερικό. Στις αγροτικές κατοικίες η καμάρα δεν έχει τόσα πολλά διακοσμητικά στοιχεία και το είδος του πετρώματος είναι μικρότερου κόστους.

3. Ανώι Πρόσβαση στο ανώι, (εσωτερικός βοηθητικός χώρος) μέσω πέτρινης σκάλας.

4.Εσωτερική αυλή Η υλικότητα στο πάτωμα είναι πατημένο χώμα.

5.Μακρυνάρι Χώρος απλής κατασκευής που συνήθως στηριζόταν με βολιτζία.

6.Βοηθητικοί χώροι Είναι χώροι οι οποίοι προσφέρονται για βοηθητικές χρήσεις, αποθηκευτικούς χώρους κ.α. Συνήθως η πρόσβαση στους χώρους αυτούς γίνεται εξωτερικά της κατοικίας.

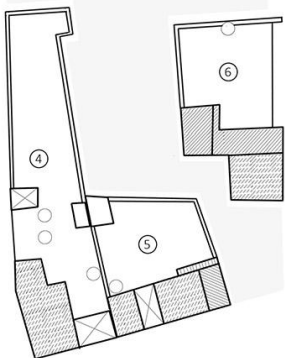
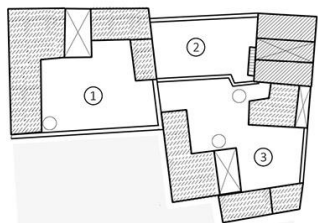
Όψη κατοικία στο Μαμμари, της οποίας η είσοδος γίνεται μέσω της αυλής.

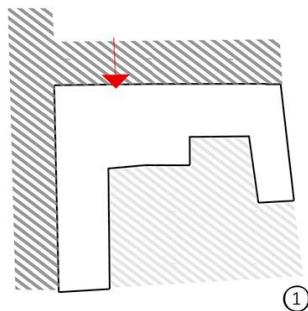
Αυλή κατοικίας στο Μαμμари, που φαίνετε η αυλή και οι κυρίως χώροι της κατοικίας στο πίσω μέρος του οικοπέδου

Σχέση με τον δρόμο ως κριτήριο διαχωρισμού τύπου της κατοικίας

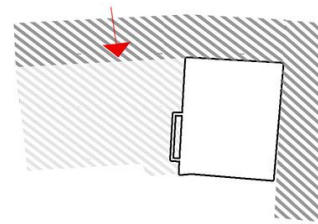
Κάτοψη γειτονιάς στο Μάμμαρι

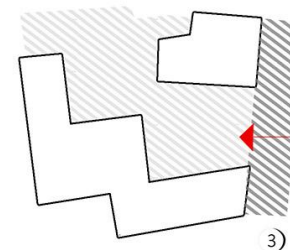
Τυχαίες κατοικίες στο χωριό και σχέση τους με το οδικό δίκτυο

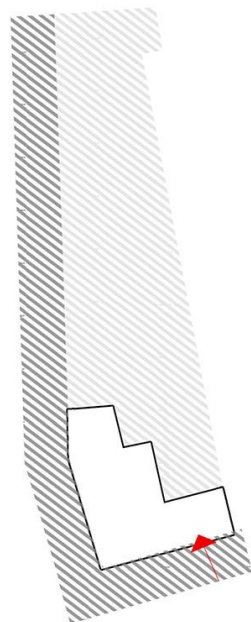
①

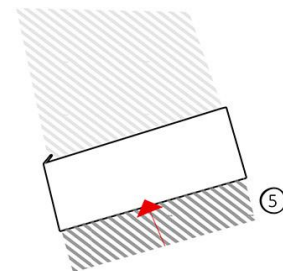
②

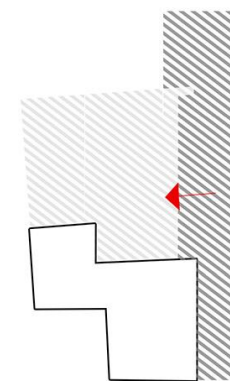
③

④

⑤

⑥

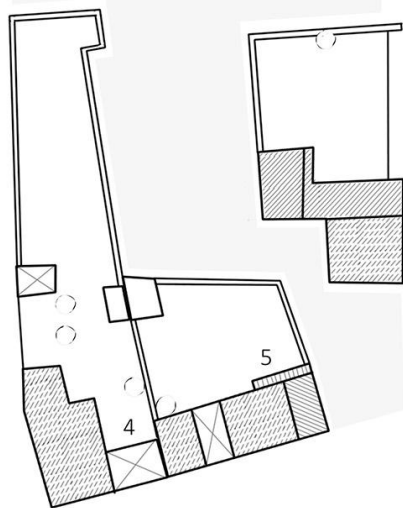
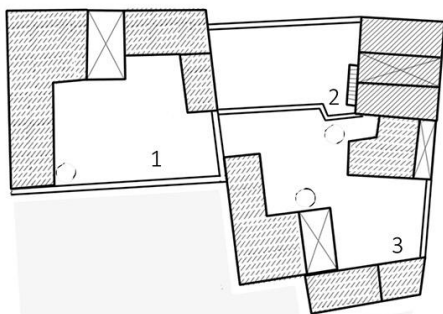
Η σχέση που έχουν οι κατοικίες 1 και 4 με τον δρόμο δεν θα μπορούσαμε να πούμε με ακρίβεια αν είναι αγροτικού ή αστικού ρυθμού. Στην περίπτωση 4 η πρόσοψη της κατοικίας συμπεριλαμβάνει ένα κομμάτι του κτηριακού όγκου και δίπλα του τον ηλιακό .

Η σχέση που έχουν οι κατοικίες 2 και 5 με τον δρόμο είναι αστικού χαρακτηριστικά . Η πρόσοψη είναι ακριβώς πάνω στον δρόμο και καλύπτει όλο το μήκος του.

Η σχέση των κατοικιών 3 και 6 σε σχέση με τον δρόμο χαρακτηρίζεται αγροτικού τύπου. Κομμάτι της πρόσοψης που εφάπτεται με τον δρόμο, είναι η αυλή, και οι όψεις δεν καλύπτουν όλο το μήκος του δρόμου κατέχοντας ένα τετραμετρικό χαρακτήρα προς αυτή.

Ηλιακός ως κριτήριο διαχωρισμού τύπου της κατοικίας

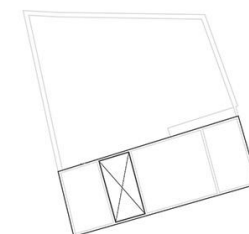
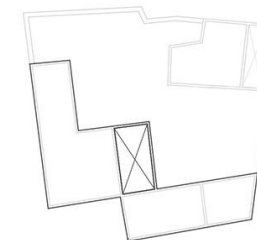
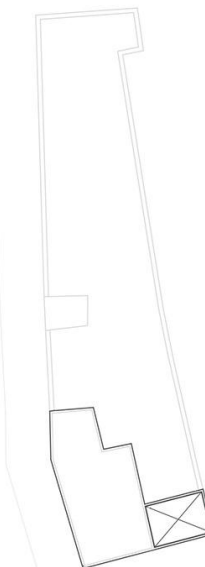
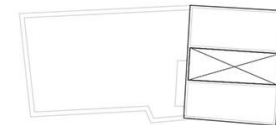
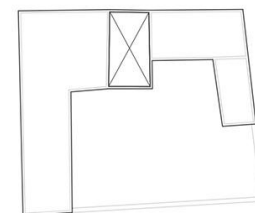
Ο ηλιακός κατέχει κατ' εξοχιν θέση εντός της παραδοσιακής αστικής και αγροτικής κατοικίας. Όσον αφορά την αστική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, ο χώρος του ηλιακού χαρακτηρίζεται από έντονο βάθος στο οποίο εκατέρωθεν του εφάπτονται οι υπόλοιποι χώροι της κατοικίας. Παράλληλα εντός του ηλιακού αρθρώνεται η κεντρική καμάρα με έντονη διακόσμηση, συνήθως από το γυψοκονιάμα. Από την άλλη πλευρά, ο ηλιακός αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της αγροτικής κατοικίας όπου συνήθως υπάρχει και μια καμάρα στο εσωτερικό, η οποία επιχρυσώνεται από το πλησιέστερο λατομείο. Στις αγροτικές κατοικίες η καμάρα δεν περιέχει αρκετά καλοπιστικά στοιχεία και το είδος του πετρώματος είναι πιο φτηνό. Η οριοθέτηση του σε σχέση τον δρόμο χαρακτηρίζεται ως απομακρυσμένη αφού συνήθως δεν εφάπτεται ως προς τον δρόμο αλλά βρίσκεται στο κεντρο προς πίσω του οικοπέδου.

Στις περιπτώσεις 1,2 και 5 ο ηλιακός χαρακτηρίζεται από έντονο βάθος ο οποίος εκατέρωθεν του επικοινωνεί με τους υπόλοιπους χώρους της κατοικίας.

Παράλληλα τοποθετείται κατατα σε σχέση με τον δρόμο κατέχοντας σχεδόν κεντρική θέση στην έκταση της πρόσοψης σε σχέση με τον δρόμο. Στην προκειμένη κατάσταση ο ηλιακός πληροί τα χαρακτηριστικά ενός παραδοσιακού αστικού τύπου ηλιακού.

Στις περιπτώσεις 3,4 ο ηλιακός χαρακτηρίζεται από μικρό βάθος σε σχέση με την υπόλοιπη ακολουθία των χώρων. Παράλληλα, στην περίπτωση 3 ο ηλιακός δεν εφάπτεται στο ύψος του δρόμου αλλά βρίσκεται στο μέσο της κεντρικής αυλής. Ωστόσο στην περίπτωση 4 ο ηλιακός εφάπτεται με τον δρόμο επικοινωνώντας ομοιομονοπλευρά με τους υπόλοιπους χώρους αφού βρίσκεται στην γωνία της κάτοψης. Όπως διαφαίνεται ο ηλιακός στην περίπτωση 3 χαρακτηρίζεται πληροί τα στοιχεία ενός παραδοσιακού αγροτικού ηλιακού, κυρίως λόγω της οριοθέτησής του εντός της κατοικίας και του οικοπέδου, σε αντίθεση με την περίπτωση 4 όπου δεν είναι ξεκαθαροί η οριοθέτηση του ηλιακού ως προς την δομή του αγροτικού ή του αστικού ηλιακού.

Συμπεράσματα

Μέσα από την ανάλυση της επαφής που έχει μια κατοικία με το οδικό δίκτυο, τα περιθυρώματα και τον βαθμό επένδυσης τους, τόσο και το σχήμα και το μέγεθος του ηλιακού, μας οδήγησαν σε κάποια συμπεράσματα. Αρχικά στο χωριό Μάμμαρι μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν κατοικίες αστικού και αγροτικού τύπου, που πληρούν όλα τα κριτήρια τα όπια θέσαμε. Από την μία οι κατοικίες αστικού τύπου έχουν την πρόσοψη τους πάνω στο οδικό δίκτυο, ο ηλιακός είναι μακρόστενος και οι επιμέρους χώροι αναπτύσσονται εκατέρωθεν του. Από την άλλη οι κατοικίες αγροτικού τύπου έχουν τις αυλές τους να εφάπτονται με το οδικό δίκτυο, και ο ηλιακός είναι συνήθως ο προθάλαμος για ένα άλλο χώρο, κυρίως το διχωρο.

Όσο αφορά τα περιθυρώματα, δεν μπορούμε να πούμε πως ήταν ένα κριτήριο που καθιστούσε ξεκάθαρο τον διαχωρισμό μιας κατοικίας σε αγροτική ή αστική, λόγο του ότι η πέτρα που τοποθετούσαν γύρω από τα ανοίγματα, όπως είπαμε και προηγούμενος, ερχόταν από το κοντινό λατομείο των Σπήλιων. Δεδομένου ότι η απόσταση από το λατομείο ήταν μικρή και οι κάτοικοι της περιοχής είχαν εύκολη πρόσβαση σε αυτό, τοποθετούσαν σχεδόν σε όλα τα κτίσματα σκαλιστή πουρόπετρα.

Τέλος, υπάρχουν και κάποιες κατοικίες οι οποίες μέσα από τα κριτήρια που θέσαμε δεν μπορούμε να πούμε με ακρίβεια αν είναι αστικού ή αγροτικού τύπου, καθώς δανείζονται στοιχεία και από τα δύο. Οι κατοικίες αυτές μπορούμε να πούμε πως είναι ο συνδυασμός των δύο τύπων, τα αποτελέσματα της εμφάνισης του αστικού τύπου, σε κατοικίες αγροτικού τύπου.

Βιβλιογραφία

1. Μάμμαρι, το χωριό μου
2. Μάμμαρι, η δυτική πύλη της Μεσαορίας, Κώστας Χαραλαμπίδης
3. <http://www.mammari.com/>
4. <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%81%CE%B9>
5. <http://www.paralimni.org.cy/files/history/museum/Traditional-House-Paralimni-Research.pdf>
6. <http://flickrriver.com/places/Cyprus/Nicosia+District/Mammari/search/>

